

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีลักษณะภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ ที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม จากอดีตจนถึงปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศเป็นพื้นที่ทำการเกษตรกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งนาข้าวซึ่งพบได้มากทั่วทุกภาค ไม่ว่าจะเป็นภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของอาชีพชาวนาที่มีต่อประเทศและคนในประเทศ โดยประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นผู้ผลิตแหล่งอาหารสำคัญไม่เฉพาะแต่ของคนในชาติ แต่รวมถึงการเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของคนในโลกด้วย เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าการที่คนไทยเกือบทั่วไปประเทศได้เติบโตขึ้นมาเป็นคนโดยสมบูรณ์นั้น ล้วนมาจากเมล็ดข้าวทุกเม็ด และหยาดเหงื่อทุกหยดของชาวนาท้งสิ้น และจากคำกล่าวที่ว่า “ชาวนา” คือกระดูกสันหลังของชาติ ซึ่งคำกล่าวนี้อาจถือเป็นอมตะวาจาอย่างหนึ่ง ที่ทำให้ผู้วิจัยมีความเชื่อเช่นกันว่า บุญคุณของข้าว ที่มาจากการตรากตรำของชาวนาทุกคน ถือเป็นสิ่งที่เราต้องตระหนักและใส่ใจถึงการมีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียมและเสมอภาค โดยให้เหมาะสมกับการเกิดมาเป็นมนุษย์ที่มีสิทธิและเสรีภาพอย่างเท่าเทียมกับมนุษย์ทุกผู้ทุกนามที่ยืนหยัดอยู่บนผืนแผ่นดิน เพราะตลอดระยะเวลาของการพัฒนาที่ผ่านมา ต่างทำให้เราเห็นชัดเจนว่า ความไม่ยุติธรรมที่ร้ายแรงที่สุดในสังคม ก็คือ การผันเอาทรัพยากรจากชนบทมาหล่อเลี้ยงเมือง เพื่อเร่งรัดพัฒนาประเทศให้ก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม โดยถูกขีดเส้นให้เดินตามประเทศมหาอำนาจที่ใช้ระบบทุนนิยมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อน ท้ายที่สุดผลประโยชน์ส่วนใหญ่จึงตกอยู่เฉพาะกลุ่มผู้มีอำนาจและกลุ่มนายทุนเป็นสำคัญ หากใช้ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศแต่อย่างใด

ดังนั้น การขาดแผนพัฒนาที่มองถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นสำคัญ จึงนำมาสู่การขาดข้อมูลที่แท้จริงจากประชาชนที่จะใช้ในการวางแผนแก้ไขปัญหา ทำให้ไม่สามารถเข้าไปมีบทบาทในการแก้ไขและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้อยู่ดี กินดี ได้อย่างเป็นรูปธรรม การศึกษาความคิดเห็นของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก ต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีหลังโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ผู้วิจัยจึงมองเห็นถึงความสำคัญของ “คน” ที่ ถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาโดยแท้ ดังนั้นเพื่อให้การพัฒนาที่ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้า สังคมเป็นสังคมที่น่าอยู่ ประเทศชาติเป็นรัฐชาติที่สมบูรณ์ มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้อยู่ดี มีสุข จึงเป็นสิ่งที่สำคัญเหนือกว่าสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น (วงศกร เจียมผำ, 2555 : 1)

การผลิตข้าวของเกษตรกรชาวนาที่ทำนาเป็นอาชีพหลักในอดีตนั้น ผลผลิตมีไว้ยังชีพในครัวเรือน แต่ปัจจุบันจากการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ ทำให้การผลิตข้าวของชาวนา

ส่วนใหญ่มุ่งเน้นการปลูกข้าวให้ได้ผลผลิตจำนวนมากเพื่อเพียงพอต่อการส่งออก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเป็นเชิงพาณิชย์คือ กล่าวคือ การผลิตเพื่อขาย ภายใต้อิทธิพลของกลไกทุนนิยมคือ จะต้องนำสินค้าที่ผลิตได้ไปขายในตลาด เพื่อที่จะได้เงินมาซื้อปัจจัยในการดำรงชีวิต และในการขายสินค้าในตลาดนั้น ผู้ผลิตเหล่านี้ไม่มีอำนาจใดๆ ไปกำหนดกฎเกณฑ์ภาวะของตลาด และโดยทั่วไปมักจะตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบต่อพ่อค้าและนายทุนเสมอ ข้อเท็จจริงเหล่านี้เป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปในสังคมไทย มีการลงทุนทุกชั้นตอน มีการจ้างแรงงาน ใช้เทคโนโลยีทันสมัยในการผลิต เช่นเครื่องจักรกล ปุ๋ยเคมี ยากำจัดแมลง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ตามมาคือ รายจ่ายในครัวเรือนเพิ่มสูงขึ้นตามการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มุ่งการพัฒนาที่เจริญให้ทันกับโลกยุคปัจจุบัน ในขณะที่ผลผลิตของชาวนากลับมีราคาคงต่ำลง เพราะถึงแม้ว่าประเทศไทยจะเป็นผู้ผลิตข้าวและส่งออกข้าวไปยังประเทศที่บริโภคข้าวเช่นเดียวกับประเทศไทย ในอันดับต้นๆ ของโลกก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ช่วยทำให้ชาวนาไทยมีรายได้เพิ่มขึ้นตามไปด้วย ตรงกันข้ามกลับพบว่าชาวนาไทยกลับมีภาระหนี้สินที่เพิ่มมากขึ้นจากการทำนา (กฤษฎา นาโสภ, 2552 : 42)

การทำนาไม่ได้ผลผลิตท่ามกลางปัญหา และความผันผวนของการทำการเกษตรแผนใหม่ โดยการใช้ทั้งปุ๋ยอินทรีย์ ปุ๋ยน้ำหมัก เข้ามาช่วยลดต้นทุนในการผลิต ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้เกิดจากการติดตามข่าวสาร ความรู้จากแหล่งต่างๆ การฝึกอบรม การแลกเปลี่ยนความรู้จากคนทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ที่เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ (นภตล หงส์ศรีพันธ์, 2552 : 25) ซึ่งชาวนานั้นมีภูมิปัญญาของตนเองอยู่แล้ว ทั้งภูมิปัญญาทางกายภาพ สังคม ทางทรัพยากรบุคคล เพียงแต่ยังขาดการดึงศักยภาพที่มีอยู่ออกมาใช้ ดังนั้นชาวนาจึงควรมีการประยุกต์กระบวนการวิจัยเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาการทำนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และจะทำให้ปัจจัยในการผลิตที่เพิ่มสูงขึ้นในแต่ละปีลดลงได้อีกด้วย ทั้งนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการสนับสนุนจากทางรัฐบาลที่ควรออกนโยบายที่จะช่วยสร้างหลักประกันให้กับเกษตรกรที่ทำนานั้น ได้มั่นใจว่าอาชีพที่ทำอยู่นั้นมีความมั่นคงสามารถเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือนได้ ไม่มีภาระหนี้สิน และเป็นอาชีพที่ยั่งยืน (วนัสพงษ์ ใจอินผล, 2553 : 8)

รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นที่ต้องให้ความช่วยเหลือเกษตรกร ดังนั้นจึงมีการเข้ามาแทรกแซงกลไกตลาด เพื่อแก้ไขปัญหานี้ด้วย การดำเนินมาตรการหรือโครงการต่าง ๆ เพื่อยกระดับราคาในฤดูเก็บเกี่ยวและรักษาเสถียรภาพราคาข้าวในประเทศจึงเกิดขึ้น เช่น การประกันราคาข้าว การพยุงราคาข้าว เป็นต้น แต่มาตรการสำคัญที่รัฐบาลนำมาใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันคือ โครงการรับจำนำข้าวเปลือก ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวนามีโอกาสขายข้าวเปลือกได้ราคาที่สูงขึ้น ให้เกษตรกรมีรายได้ที่เหมาะสม ยกกระดับราคาข้าวให้สูงขึ้นทั้งระบบ และเป็นการเพิ่มทางเลือกให้ชาวนาเพื่อให้มีอำนาจต่อรองสูงขึ้น (กรมการค้าภายใน, 2555) ด้วยการนำมาจำนำกับหน่วยงานของรัฐที่ได้รับมอบหมาย สำหรับเกษตรกรที่

จะจำหน่ายข้าวเปลือกในโครงการนั้น จะต้องขึ้นทะเบียนเกษตรกรเพื่อขอใบรับรองเกษตรกรจาก สำนักงานเกษตรกรในพื้นที่ กรณีที่เกษตรกรไม่มียุ่งฉางเป็นของตนเอง สามารถจำหน่ายข้าวเปลือกกับโรงสีที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดคุณสมบัติและหลักเกณฑ์การเข้าร่วมโครงการของโรงสีที่สำคัญ เช่น มีเครื่องอบลดความชื้น หรือลานตาก มีสถานที่เก็บข้าวอยู่ในบริเวณเดียวกับโรงสี มีเครื่องตรวจวัดความชื้น เครื่องชั่งน้ำหนักที่ได้มาตรฐาน และเครื่องคอมพิวเตอร์ที่บันทึกข้อมูล ในส่วนหลักเกณฑ์ปฏิบัตินั้นโรงสีจะนัดหมายเกษตรกรส่งมอบข้าวเปลือกที่จัดรับจำหน่าย และองค์การคลังสินค้า (อคส.) จะตรวจสอบน้ำหนัก ความชื้น สิ่งเจือปน และชั้นคุณภาพข้าวเปลือกก่อนออกใบประทวนสินค้าให้แก่เกษตรกร เพื่อนำไปจำหน่ายกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และได้กำหนดวิธีกำกับดูแลในขั้นตอนการตรวจสอบน้ำหนักและคุณภาพข้าวเปลือก โดยแต่งตั้งให้มีผู้แทนเกษตรกรและข้าราชการประจำจัดรับจำหน่ายจุดละ 1 คน เพื่อให้ความเป็นธรรมแก่เกษตรกร (กรมการค้าภายใน, 2555)

จากบริบทที่ข้างต้นที่กล่าวมานั้นผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความจำเป็น และสำคัญของโครงการรับจำหน่ายข้าวดังกล่าว จึงมีความสนใจทำการศึกษาถึงความคิดเห็นของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก ต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีหลังโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก โดยผู้วิจัยต้องการที่จะทราบถึงคุณภาพชีวิตของชาวนาว่าจะมีทิศทางไปในทางใด ที่สำคัญก็จะนำมาซึ่งข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย อันจะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน และประเทศชาติในภาพรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้า เรื่องความคิดเห็นของชาวนาต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีหลังโครงการรับจำหน่ายข้าว โดยอาศัยหลักทฤษฎีความต้องการของมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการศึกษาในประเด็นที่สำคัญดังนี้

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของชาวนาต่อการมีระดับคุณภาพชีวิตในจังหวัดพิษณุโลก หลังโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตชาวนาหลังโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก ในจังหวัดพิษณุโลก
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก หลังโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก

สมมติฐานในการศึกษา

1. การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชาวนาหลังโครงการรับจำหน่ายข้าว ส่งผลให้เห็นถึงความมั่นคง และเป็นที่ยอมของชาวนาต่อโครงการรับจำหน่ายข้าวของรัฐบาล
2. ชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก ที่มีปัจจัยเกี่ยวกับการทำนาที่แตกต่างกัน จะมีคุณภาพชีวิตที่ต่างกัน

ขอบเขตในการศึกษา

การกำหนดขอบเขตการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขอบเขตเนื้อหาของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาคุณภาพชีวิตของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก หลังโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงสรุปประเด็นประเด็นทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านการยอมรับทางสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการรับจำนำข้าวเปลือกของชาวนา

2. ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย

เป็นการศึกษาในเขตพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ประชากรตัวอย่างจะสุ่มจากสมาชิกชาวนาที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในจังหวัดพิษณุโลกทั้งหมด จำนวน 52,585 คน โดยการสุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของ "Taro Yamane" รายละเอียดดังนี้

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวนาที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าวเปลือกในจังหวัดพิษณุโลกทั้งหมด 52,585 คน ที่ได้จากข้อมูลจริง มาทำการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของ "Taro Yamane" ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % และที่ระดับความคลาดเคลื่อน $\pm 5\%$ โดยขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม ดังนี้

$$n = \frac{N}{1 + N(E)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

E = 0.05 ที่ระดับความเชื่อมั่น ร้อยละ 95

(Yamane, 1967)

ขนาดของตัวอย่างที่คำนวณได้เท่ากับ 400 ตัวอย่าง และเพื่อป้องกันความผิดพลาดจากการตอบแบบสอบถามอย่างไม่สมบูรณ์ จึงได้ทำการสำรวจแบบสอบถามเพิ่มอีก 20 ชุด รวมแบบสอบถามทั้งสิ้น 420 ชุด

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย เป็นชาวนาในเขตพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก ที่เข้าร่วมโครงการรับจำนำข้าว จำนวน 52,585 คน โดยที่จะใช้ในการศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 420 คน ประกอบด้วยมีรายละเอียดดังนี้

ตาราง 1 ตารางแสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ลำดับที่	อำเภอ	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
1	ชาติตระการ	1,716	13
2	นครไทย	4,533	34
3	เนินมะปราง	3,972	30
4	บางกระทุ่ม	4,989	38
5	บางระกำ	9,440	72
6	พรหมพิราม	11,671	89
7	เมืองพิษณุโลก	6,978	53
8	วังทอง	6,546	50
9	วัดโบสถ์	2,740	21
รวม		52,585	400

4. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ ประกอบด้วย ตัวแปรต้น และตัวแปรตาม ได้แก่ ปัจจัย ส่วนตัว เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพสมรส การหนีสิน ส่วนปัจจัยเกี่ยวกับการทำนา ได้แก่ การถือกรรมสิทธิ์ในการทำนา พื้นที่ในการเพาะปลูก รายได้โดยประมาณต่อฤดูกาล คุณภาพชีวิตของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก หลังโครงการรับจำนำข้าวเปลือก ทั้งหมด 6 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านการยอมรับทางสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการรับจำนำข้าวเปลือกของชาวนา

นิยามศัพท์เฉพาะ

คุณภาพชีวิต หมายถึง การมีชีวิตที่พัฒนาไปเป็นผู้ใหญ่ที่พึ่งตนเองได้อย่างมีทิศทาง สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีความสุขและทำให้ผู้อื่นเป็นสุขด้วย การที่บุคคลสามารถดำรงชีวิตและดำเนินกิจกรรมทั้งหลายของชีวิตด้วยพลังกำลัง ความรู้ และความสามารถ ทั้งปวงที่ตนมีอยู่ด้วยความราบรื่นทั้งทางร่างกายและจิตใจรวมไปถึงความปลอดภัย ในชีวิตและทรัพย์สินโดยได้รับการยอมรับนับถือจากสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ตามสมควร และในการวิจัยครั้งนี้ได้นิยามคุณภาพชีวิตไว้ 6 ด้านคือด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสภาพแวดล้อม ด้านการยอมรับทางสังคม ด้านเศรษฐกิจ และด้านการรับจำนำข้าวเปลือกของชาวนา

ชาวนา หมายถึง อาชีพทางเกษตรกรรมในประเทศไทยมักมีความหมายถึงอาชีพปลูกข้าวเป็นหลักชาวนาในประเทศไทยนับว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่สุด เพราะข้าวเป็นอาหาร หลักของ

คนไทยอาชีพทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนไทย ที่สืบทอดมายังอนุชนรุ่นหลังโดยส่วนใหญ่แล้ว ชาวนาจะใช้ชีวิตอยู่โดยสงบเงียบในชนบท

การทำนา หมายถึง การที่ประเทศไทยทำนาได้ทุกภาค การทำนามี 2 ประเภท คือการทำนาปรัง และนาปี นาปี หมายถึง การทำนาในฤดูฝน ส่วนนาปรัง หมายถึงการทำนาออกฤดูฝน ชาวนาได้ใช้ น้ำจากลำคลอง และเขื่อนระบายน้ำผลผลิตที่ได้จากการทำนา

ด้านร่างกาย หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวนา ส่งผลให้มีร่างกายที่สมบูรณ์ แข็งแรง การผลิตข้าวมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ

ด้านจิตใจ หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวนา ส่งผลให้มีจิตใจที่แจ่มใส ร่าเริง การผลิตข้าวมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ

ด้านสภาพแวดล้อม หมายถึง การมีสภาพแวดล้อมที่ดี ปลอดภัย ไม่มีอากาศไม่เป็นพิษ ส่งผลให้ชาวนาจังหวัดพิษณุโลกมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ด้านการยอมรับทางสังคม หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวนา ส่งผลให้ชาวนาอยู่ดี กินดี มีความสุข มั่นคงและเป็นที่ยอมรับในสังคม

ด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของชาวนา ส่งผลให้ชาวนาผลิตข้าวที่มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ และได้มาตรฐาน

ด้านการรับจำหน่ายข้าวเปลือกของชาวนา หมายถึง การรับจำหน่ายข้าวเปลือกของชาวนาดามนโยบายของรัฐบาล ที่จะส่งผลให้เกิดการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชาวนา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงระดับคุณภาพชีวิตของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก หลังโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก
2. ทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตชาวนาหลังโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก ในจังหวัดพิษณุโลก
3. เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาคูณภาพชีวิตของชาวนาในจังหวัดพิษณุโลก หลังโครงการรับจำหน่ายข้าวเปลือก